

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређује

А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

Лексића др Радомира (Београд), Вуковића др Јована (Сарајево), Коларића др Рудолфа (Љубљана), Копског Блажа (Скопље), Павловића др Милевоја (Нови Сад), Сивановића др Михаила (Београд), Томановића др Васа (Скопље), Хрстић др Мајла (Загреб)

XXIV Књ.

БЕОГРАД
1959—1960

ВАТИКАНСКИ СВИТАК

Стари српски рукописи имају облик књиге. Чак и веће повеље преписиване су као књиге, очевидно ради лакше употребе. Тако су нам Светостефанска повеља краља Стефана Уроша II Милутина и Призренска повеља цара Стефана Душана биле сачуване једино као књиге (првој се изгубио траг одмах по њеном наласку и објављивању, а друга је нестала за време I светског рата).

Веома су ретки стари српски текстови који су у виду свитака, а за које би се очекивало да буду у облику књиге. П. Шафарик је наводио *Лишургију попа Теофана*, коју је писао поп Љубо-слав¹. Била је на великом пергаментном свитку, који се састојао од два сашивена комада. За њу је знао по опису А. Кухарског, на који се жали да ближе не карактерише „овај стари пергаментни свитак“. Чувала се у Цетињском манастиру.

Опис А. Кухарског је у изводу донео А. Гавриловић², а у целини га је превео Д. Вуксан³. У Вуксановом преводу је и потпуни текст записа. Али је запис само прочитан, а није донет овако како је написан: „Сија свјатаја и божественаја литургија попа Теофана написана се рукоју попа Љубсава, да јегоже дојдет, помени раба Христу Теофана. Амин“. Не можемо бити сигурни, да ли је у запису заиста писало „свјатаја“. Свитак је исписан са обе стране.

На основу података код П. Шафарика цетињски свитак је забележио Љуб. Стојановић и ставио га у XIII—XIV век⁴.

Свитка више нема у Цетињском манастиру. Д. Вуксан је то истакао, па је додао: „по његовом формату види се да је књига писана најкасније у XIII вијеку и данас би била највећи раритет међу многобројним нашим србуљама“⁵.

¹ Geschichte der südslawischen Literatur III (1865) 196.

² Словенска путовања (1922) 53.

³ Историја србуља Манастира Цетињског (Записи XXII, 1939, 97).

⁴ Стари српски записи и натписи II (1903) 403.

⁵ Записи XXII, 99.

И сем тог несталог цетињског свитка, знамо за друге старе српске свитке, који су срећом сачувани. Има их и у Хиландару. Сава Хиландарац је забележио да се у једној кутији (под бр. 25) налазе четири пергаментна свитка. Све су то литургијски текстови¹. У свом штампаном опису хиландарских рукописа Сава Хиландарац за свитке не казује из кога су века. Један његов рукописни опис од 25. јула 1896. год. бележи да су из XIV века.

Год. 1952. у Хиландару је било шест свитака. И пети и шести свитак су на пергаменту². Пети садржи *Чин како подобајеш исходишти с крсти, Молишву безд'ждију и Молишву раши деља* (због рата) *аште кшо имуш браши се с нами*. Те је текстове штампао епископ Димитрије³. Ако то нису оригинални наши састави, свакако су прерађени и допуњени код нас у доба краља Стефана Уроша II Милутина (1282—1321) или Стефана Уроша III Дечанског (1321—1331). У њима се моли да се помогне, укрепи и утврди држава „краља нашег Стефана Уроша“. Судећи по поменима св. Саве и мученика Срђа и Вакха, текстови потичу из манастира Милешеве, у коме су биле мошти тих светаца⁴. Шести хиландарски свитак садржи *Литургију*. Писао га је јеромонах Теодор. Запис Теодоров је штампан код Љуб. Стојановића⁵, а види се и на снимку у моме извештају о раду у Хиландару 1952. год.⁶ Хиландарски свици други и трећи писани су само с једне стране, а остала четири с обе стране.

Кад је у својој *Палеографији* говорио о свицима, А. И. Собољевски је од српских свитака поменуо само један хиландарски, затим цетињски и ватикански⁷. За хиландарски каже да је на пергаменту XIV века, да је писан само с једне стране, да садржи литургију Василија Великог и да је дуг 1 м. 33 см. По томе што му је само једна страна исписана при идентификацији овога свитка

¹ Rukopisy a starotisky Chilandarské (Věstník české společnosti nauk, třída filoz.-hist.-jaz., 1896, 21).

² Ђорђе Сп. Радојичић, Старе српске повеље и рукописне књиге у Хиландару (Архивист II, 1952, 54).

³ Свитак на пергаменту из XIV века (Споменик САН XXXIII, 1898, 7—11).

⁴ Рад. М. Грујић, Св. Сава и мошти св. Срђа и Вакха (Гласник Скопског научног друштва XV—XVI, 1936, 357—358).

⁵ Стари српски записи и натписи VI (1926) 2 по једном рукописном каталогу Саве Хиландарца који се налазио у Српској академији наука.

⁶ Архивист II, 55.

⁷ Славяно-русская палеография (2 изд. 1908) 24.

могли би доћи у обзир други и трећи хиландарски свитак. Податак о садржини упућивао би на други свитак, који обухвата литургију (истина, по Сави Хиландарцу, Јована Златоустог, а не Василија Великог). Међутим други свитак је дуг свега 8 м. 20 см., док трећи износи 1 м. 83 см. Трећи свитак садржи чинове постављења ђакона и попа. За ватикански свитак Собољевски наводи да је на хартији и из XV века. По њему сам тај свитак и ја помињао¹.

Један хиландарски свитак наводи се и код Е. Ф. Карског у његовој *Палеографији*. Каже се да је из XIV века и да садржи чин рукоположења свештеничког и ђаконског. Снимак тог свитка налази се под бр. 3 у збирци П. И. Севастјанова (бр. 1483 бив. Румјанцевског музеја, сада у Државној библиотеци В. И. Лењина у Москви), а постоји у Архиву И. И. Срезњевског (у I одељењу Библиотеке Академије наука СССР у Лењинграду)². По подацима који се дају, може се са сигурношћу закључити да је код Карског реч о трећем хиландарском свитку.

О ватиканском свитку говорио је и В. Јагић³. Свитак у Ватиканској библиотеци, у њеној збирци словенских рукописа носи бр. 9. Тамо се води као да потиче из XII века. Тако је одредио још М. Бобровски 1820. год. Његов картон је припојен кутији у којој је свитак. В. Јагић наводи да је проф. Красноселцов (1885) био одлучно против таквог датирања, па онда износи своје мишљење: „Die Rolle ist gewiss näher dem XV. als dem XII Jahrh“.

Проучавајући српске ћириличке рукописе у Ватиканској библиотеци, ја сам се у децембру 1958. год. задржао и на овоме свитку. Српске је рецензије. Писан је с обе стране, на хартији без водених знакова. Садржи *Лишургију Јована Златоустог*. У тексту се налазе и ова места: „И ѡ вл(а)гоуѣрѣнѣмъ и х(ри)столюбивѣмъ ц(а)ри нашѣмъ іме р(екъ)“, „ѡ прѣвѣхъ помени, г(оспод)и, архіеп(и)с(ко)па нашѣго іме р(екъ)“, „и ѡще молим се о вл(а)гоуѣрѣнѣмъ и в(о)гохранѣмъ ц(а)ри нашѣмъ іме р(екъ)“, „и ѡще молим се о архіеп(и)с(ко)пѣ нашѣмъ іме р(екъ)“. Архиепископ је нема сумње охридски, кад се помиње заједно са царем. А под царем може да се мисли или на византијског или на

¹ Архивист II, 54.

² Славянская кирилловская палеографная (1928) 123.

³ Analecta romana (Archiv für slawische Philologie XXV, 1903) 2.

једног од српских царева, на Стефана Душана (1346—1355) или Стефана Уроша (1355—1371). Ако је у питању византијски цар, онда је свитак из времена пре 1334 год., кад је Охрид дошао у српске руке¹. Било како му драго, ватикански свитак је из XIV века. За то говоре његове палеографске особине, а сем тога и чињеница да је писан на хартији, која се код нас одомаћује у XIV веку. Мислим да ће свитак пре бити из времена српске владавине над областима које су припадале Охридској архиепископији. То значи да је постао после 1346. год. — кад се Стефан Душан крунисао за цара, а пре 1365. год. — кад се Вукашин прогласио за краља и кад је у Охриду и формално престала власт српскога цара.

Ђорђе Сп. Радојичић

¹ М. Динић, За хронологију Душанових освајања византијских градова (Зборник радова Византолошког института 4, 1956, 7).

БЦОУ И ПРВО ДВОУ ДРА
Ю СЪ КЪСТАВСТЫ ЖИ
ПОМ ЕНОУ ВШЕСА ЖИ
СЕ СЕ НАРОУГЪ ДРОУГЪ
НЕ СЪЖИВОТЪ НАШЪ
ХЪ БЪ ОУ ПРЪДА ДИ МЪ
И ДА СЪЖА ВАНТВОЮЕТЪ
ЦАТВО И СЛА И СЛА ВЪ
ОЦА И СНА И СТО ДУА
И ИИА И ПРЪНО И
ПОЮТЪ СЪ ГЛА И В
И ВЪ ЦРКВЕ И ВЪ ЛЪ ПОТО
И БОУТЪ РАДАНСЕ ЛЕНОУЮ
СЪТ ПИИТВО И ОУ ВЪ РИ
ШЕ СЪТЪ ЛО: ДА И ИИА
И ДА И ПО РО И И СЪ СЛОБЕ И
И ДА И СЪ СЪ СЛА И
И ДА И СЪ ШЕ И И И И СЪ СЛА
И ДА И СЛА ВЪ ОЦА И
И СНА И СТО ДУА И ИИА:

Ватикански свитак